ਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ

ਪਿਆਰੀ ਸਤਿੰਦ੍ਰ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਮਿਆਂ ਪਰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੋ। ਹਿਸਾਬੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗਲ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੱਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹਾਣੀ ਹੀ ਹਾਂ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਖੋ ਵਖ ਹਿਸਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵੇਖ਼ਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਾ ਵਾਰਣ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੁਹਾ ਆ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਮੈਥੋਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹਾਣੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤੇ ਅਧ-ਕਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜਾਂ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਘਟ ਵਧ ਉਹੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ। ਤੇ ਇਹੀ ਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਡੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ।

ਇਸ ਚਿਠੀ ਦੀ ਮਸਾਲ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਚਿਠੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਪਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਸਮਝੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚਿਠੀ ਪਤ੍ਰ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਾਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਮੈਥੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਵਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਹੱਛਾ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀ ਗਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਨਹਾਉਂਦਿਆਂ, ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਕਾਲਜ ਜਾਂਦਿਆਂ, ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਵਾਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜਹੀ ਕੁੜੀ ਚੁਗ ਦਿਓ।

ਚੂੰਕਿ ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਕੁਝ ਵਧੇਰੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਕੁੜੀ ਚੁਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਦਸਾਂ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਚਾਨਣ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਪਰ ਕਾਗਤ ਤੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਅਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਲਾਂ ਔਹੜ ਕੇ ਮੁੜ ਭੁਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੱਲਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਓਨੀਆਂ ਗਲਾਂ ਔਹੜਦੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਭੈੜਾ, ਬਹਾਦਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲ, ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹਾਂ ਜਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ, ਕੌੜਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਿਠ-ਬੋਲੜਾ, ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਬੇਵਫ਼ਾ, ਸਮਝਦਾਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਬੇ ਸਮਝ, ਲਾਲਚੀ ਹਾਂ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਲਾ, ਆਸਤਕ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਸਤਕ। ਸਚੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹਾਥੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੂਜੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਲੈਕਚਰ ਬਹਿਸਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉੱਕਾ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ।

ਕਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਹੀ ਸਿਰ ਖਪਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾ ਪੁਛਦਾ ਫਿਰੇ। ਇਹ ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ਿਆਲ ਵਧੇਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਮੰਜੀ ਤੇ ਪਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਚੌਗਿਰਦਾ ਅਸਲੋਂ ਸਖਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿਚ ਬੁਢੇ, ਬਚੇ, ਤੇ ਜਵਾਨ ਤੂੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਗਲੀਆਂ, ਟਾਂਗੇ, ਮੋਟਰਾਂ, ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਇਕੱਲ ਕੋਹਾਂ ਤੀਕ ਮੇਰੇ ਦਵਾਲੇ ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੀਵ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਮੇਰਾ ਭੂਤਕਾਲ ਕਿੰਨਾ ਚੌੜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਥਲਾਂ ਤੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿੰਨਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਉਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਲੰਘਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਰਾਤਾਂ ਜਾਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਨਵੇਂ ਬੰਦੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ; ਕਿੰਨੀ ਵੇਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਗਰਮ ਤੇ ਠੰਡਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਮੈਂ ਤੇ ਬਸ ਹੁਣ ਇਕ ਪੀਲਾ ਪੱਤਾ ਹਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ–

ਭਗਵੰਤ

ਪਿਆਰੇ ਭਗਵੰਤ ਜੀ,

ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਕਿੱਡੀ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਬੰਦਾ। ਕਾਸ਼ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਫ਼ ਮੈਂ! ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਇਸ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਕੰਪਾਊਂਡ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਣ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਕੰਪਾਊਂਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੈਂ ਮਿੱਧ ਮਿੱਧ ਕੇ ਲੋਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਟੁਰਦਿਆਂ ਹੁਣ ਅਪਣਾ ਸਰੀਰ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਾ ਭਾਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਟੁਰਦੀ ਦੇ ਪੈਰ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੋਹਕੇ ਹੀ ਉਤਾਂਹ ਨਹੀਂ ਉਠ ਜਾਂਦੇ। ਸਗੋਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਵਾਂਗ ਧੱਮ ਧੱਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਜਾਨਵਰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦੇ ਸਗੋਂ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਵਰਗੀ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਗਈ ਤੇ ਕਲਾਰਕਸ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮਾਲ ਰੋਡ ਤੇ ਭਲਾ ਪਹਾੜ ਕਿਥੇ ਹਨ, ਪਹਾੜ ਤੇ ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਵੇਖੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਕਈ ਕੁਝ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਬਾਲ ਉਠਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕਿਹੜੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੀ ਹੈ। ਉਥੇ

ਕੌਣ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਵਿਆਹ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਤੇ ਉਜਾੜ ਸੀ ਪਰ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਸਨ, ਕਈ ਕਲੇ ਕਲੇ ਤੇ ਕਈ ਚੋਖੇ ਚੋਖੇ; ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਕੋਈ ਕਿਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਤੋਂ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬਾਹਰ ਦੇ ? ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ? ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਗਏ ਹੋ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਭੀਆਂ ਹਈਆਂ ਹਨ ? ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋ ਤੁਸੀ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ। ਤੁਸੀ ਕਮਿਉਨਿਸਟ ਹੋ ਕਿ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹੋਣਗੇ—ਮੂਰਖ ਜੋ ਪਲੰਘਾਂ ਤੇ ਸੋਫ਼ਾ ਸੈਟਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਤੇਜ਼ ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਅਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਭੇਤ ਬੁਝ ਲੈਣ ਵਾਲੇ। ਕਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਹਰ ਗਲ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਣ ਵਾਲੇ। ਜੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੈਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੰਦ ਰਹੀ। ਕਈ ਟੱਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖੱਚਰਾਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ! ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਮੈਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਜਾ ਕੇ ਵਖ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ

ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਮੈਂ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵੇਖਿਆ ਉੱਨਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦੀ ਕੁੜੀ ਉੱਥੇ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੀ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ। ਬੱਸ ਮੇਰੀ ਭੈਣ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੂੰ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਮੈਂ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਭਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੇਨਸ਼ਾਨ।

ਤੇਰੀ ਸਰਲ ਜਹੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਮੈ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਦੋ ਵਾਰ ਮੁੱਠ ਮੀਟ ਕੇ ਉਘੜਿਆਂ ਮੇਰੀ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਕੰਪਾਊਂਡ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾ ਟੱਪਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਭਜਦੀ ਮੰਜੀਆਂ ਟਪ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਅੰਬ ਦੇ ਦਰਖ਼ਤ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿੰਡਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਬੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਲਾਹਨੀ ਹਾਂ। ਅੰਬੀਆਂ ਤੇ ਰੁਖ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁੜੀ ਲਭ ਰਹੀ ਹਾਂ।

—ਤੁਹਾਡੀ

ਸਤਿੰਦ੍ਰ

੩.

ਪਿਆਰੀ ਸਤਿੰਦ੍ਰ,

ਤੁਹਾਡੀ ਚਿਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਿਖਾਂ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਕਲਮ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਢਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਲਮ ਹਿਲਦੀ ਨਹੀਂ।

ਤੁਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿੱਡੇ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਨਮੂਨੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਸਜਰੇ ਹੋ, ਅਛੋਤੇ ਹੋ, ਨਰੋਏ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਮਲ ਪਿਆਰ ਤ ਭਲਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਰਬ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰਾ ਵਧੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਏਡੀ ਛੇਤੀ ਨਾ ਹੰਭਦਾ। ਤੇ ਕੇਵਲ ਬਾਇਰਨ ਤੇ ਆਸਕਰ ਵਾਈਲਡ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਨਾ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਕਦਮ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚਲਿਆ ਹਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਥੱਕ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਏਕਤਾ ਟਟੋਲੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ, ਆਇਰਸ਼ਾਂ, ਚੀਨੀਆਂ, ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਤੇ ਹਬਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਗਰਮ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਵਜ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਫਰਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਨਾ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਥੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨ ਬੰਗਲੋਰ ਦੀਆਂ ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨ ਕੁੜੀਆਂ ਪਿਛੇ ਸਾਈਕਲ ਦੁੜਾਏ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਕੁਝ ਹੀ ਹੁੰਦੇ।

ਸਚ ਜਾਣੀ ਸਤਿੰਦ੍ਰ, ਹਬਸ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਆਦਮੀ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭੁਖੇ। ਕਈ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਰਦੂ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਸਮਝ ਕੇ ਹਥੋਂ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖਦ ਹਨ। ਨਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਸਾਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਗਰੀਬੀ ਵੀ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਘਰ ਜੰਮਿਆ ਸਾਂ, ਉਹ ਘਰ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਨਾਲ ਘਰ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਸਤਿੰਦ੍ਰ ਗਰੀਬੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਾਣ ਸਕੇਂਗੀ। ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਆਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਤੇ ਫਿਰ ਹਾਲਾਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਏ। ਮੈਂ ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਵਿਹਾਰੀ ਮੇਮਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਤਕ ਏਅਰ ਕੰਨਡੀਸ਼ਨਡ ਗਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਰੇਲੀ ਦੀਆਂ ਯੂਰਪੀਨ ਨਰਸਾਂ ਨੂੰ ਨੈਨੀਤਾਲ ਦੇ ਠੰਢੇ ਸੇਬਾਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਕਰਾਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੰਜਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਓਦਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪਾਰਸਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਹਾਂ, ਐਸੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਲ੍ਹਕ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿਕਟ ਕੁਲੈਟਰ ਟਿਕਟ ਮੰਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਗੇਟ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਬਾਂ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਸ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈ ਲਿਖਣ ਤੋਂ, ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਚਮੜੀ ਦਾ ਰੱਜ ਰੂਹ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ, ਸਤਿੰਦ੍ਰ।

ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਰੀਝ ਹੈ ਕਿ

ਇਸ ਯਰਕਾਨੀ ਹੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਿਆ ਵੇਵੇ । ਪੀਲੀ ਨੂੰ ਗੁਲਾਬੀ ਬਣਾਵੇ । ਬੱਚੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲਗਣ । ਕੁੜੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਸਕਣ । ਮੈ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਸਕਾਂ । ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਵਲ ਸਿਨਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਖਿਚ ਸਕਣ । ਮੈਨੂੰ ਨਕਲੀ ਵੀ ਅਸਲੀ ਦੀ ਭਾਅ ਮਾਰੇ ਨਾ ਕਿ ਅਸਲੀ ਤੇ ਨਕਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ਕ ਹੋਵ । ਸ਼ੈਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਅਛੋਤੀ ਸ਼ੈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧੋ ਦੇਵੇ ।

ਤੁਹਾਡਾ—
ਭਗਵੰਤ

੪.

ਮੇਰੇ ਹਾਣੀ,

ਇਕ ਵੇਰ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮੈਂ ਸਿਆਲਕੋਟ ਜਾ ਰਹੀ ਸਾਂ । ਵਿਚ ਇਕ ਲਕੜ ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਪਿਆ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਪੁਛਿਆ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ? ਸੰਦੂਕ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਿਲਮ ਹੈ, ਅਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਖਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ । ਫ਼ਿਲਮ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ! ਜਿਸ ਡਰਾਮੇ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਖੀਆਂ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਟੋਰਨਾ ਸੀ, ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨਾ ਸੀ, ਇਸਤਰੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਜਜ਼ਬੇ ਜਗਾਣੇ ਸਨ, ਇਕ ਵਖਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਫ਼ਿਲਮ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਏਡੀ ਓਪਰੀ ਲਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ।

ਉਹੋ ਗਲ ਹਾ ਅਜ ਹੋਈ ਹੈ । ਅਜ ਤਕ ਬੰਦਾ ਮੇਰੇ ਲਈ

ਲੰਮੇ ਕਦ, ਮੋਟੇ ਡੌਲਿਆਂ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੀ ਕਿੱਸਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਰਵਾਈ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ਫ਼ਿਲਮ ਕਢ ਕੇ ਵਖਾਈ ਹੈ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਹੋਰ ਵੇਖਾਂ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਵੇਖਾਂ ਤੇ ਵੇਖਦੀ ਵੇਖਦੀ ਬੋਲਣ ਲਗ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲਦੀ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਹੀ ਜੰਮੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਾਹਲ ਜਹੀ ਕਾਹਦੀ ਹੈ, ਦਿਲ ਸੰਘ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਤੇ ਮੁਕਾ ਕੇ ਹੀ ਛੱਡਾਂਗੀ।

ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ? ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਰੱਬ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਹੈ ਓਥੇ ਈ ਰੱਬ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਾਡੀ ਗਵਾਂਢਣ ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਖੱਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗਭਰੂ ਹੋਏ ਪੁਤਰ ਲਈ ਖੱਡੀ ਕੱਢਵਾ ਕੇ ਪੇਚੀ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਲੀ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ। ਵਾਂਢੇ ਜਾਂਦੀ ਵਿਧਵਾ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨ, ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਦੋਂ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਰਖ਼ੀ ਲਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੱਜਲ ਪਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵੀ ਓਥੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਕੁੜੀ ਜਦੋਂ ਪਰਸਪਰ ਇਤਬਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸੌਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਰੱਬ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦੀ ਹਾਂ ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਦੂਜੀ ਗਲ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਮਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਕ ਮੇਰੇ ਹਾਜ਼ਮੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਹਾਜ਼ਮਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਡਾਹਢੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਨੇ ਛੋਹਿਆ ਹੈ। ਦੂਰ ਦੂਰ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਨੇ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਖਾਂ ਦੇ ਪਰਦਿਆਂ ਪਿਛੇ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਫਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਓਗੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹ ਦਿਆਂਗੀ; ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੀਲੇ ਤੋਂ ਫਿਰ ਲਾਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕਿਨਾ ਖ਼ੂਨ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਕਿੱਡੇ ਕਾਲੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਉਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੁਗੀ ਅਪਨੇ ਬਚੇ ਨੂੰ ਉਡਾਣਾ ਸਖਾਂਦੀ ਵਖਾਵਾਂਗੀ, ਨਾਲੇ ਤੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਜਨੌਰਾਂ ਤੋਂ ਚਰਾਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਨੇ ਫੁਲ ਖਿੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਖਿੜੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਬਗ਼ੈਰ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀ ਵੱਟ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਸੜਕ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਗਵਾਲੇ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੰਘਦੇ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਸਾਰੇ ਗਵਾਲੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਕੋ. ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵਖਰੇ ਹੋ, ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੋਖੇ। ਵੱਟ ਤੇ ਬਠੇ ਬੈਠੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਵੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਵੇਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਲਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ ਮੌਜਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਢੇ ਨਤੀਜੇ, ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਓਫ਼! ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁੜੀ ਲੱਭਣੀ ਛਡ ਦਿਤੀ ਹੈ।

—ਤੁਹਾਡੀ

ਸਤਿੰਦ੍ਰ